ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

JÁN MAZÁK

της 29ης Νοεμβρίου 2007 [1]

I — Εισαγωγή

1. Με απόφαση της 10ης Αυγούστου 2006, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 25 Αυγούστου 2006, το Finanzgericht Köln (φορολογικό δικαστήριο Κολωνίας) (Γερμανία), υπέβαλε στο Δικαστήριο τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ. Τα ερωτήματα αυτά αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, τους μη μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητος, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 647/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Απριλίου 2005 [2] (στο εξής: κανονισμός 1408/71 [3]), και την ερμηνεία του άρθρου 10 του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 647/2005 [4] (στο εξής: κανονισμός 574/72).

2. Τα ερωτήματα ανέκυψαν κατά την εκδίκαση προσφυγής που άσκησε η Brigitte Bosmann, Βελγίδα υπήκοος που κατοικεί στη Γερμανία και εργάζεται στις Κάτω Χώρες, κατά της Bundesagentur für Arbeit (Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Απασχολήσεως, στο εξής: Bundesagentur), με την οποία βάλλει κατά της αρνήσεως της υπηρεσίας να της χορηγήσει το γερμανικό επίδομα τέκνων για τα δύο συντηρούμενα τέκνα της, για τον λόγο ότι το δικαίωμα λήψεως οικογενειακών επιδομάτων διέπεται αποκλειστικά από το δίκαιο του κράτους απασχολήσεως, εν προκειμένω το δίκαιο των Κάτω Χωρών.

3. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσία αν, στην περίπτωση κατά την οποία ένας μισθωτός δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να του χορηγηθεί επίδομα τέκνων στο κράτος

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Κανονισμός για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας και (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 (ΕΕ 2005, L 117, σ. 1).

3 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73.

4 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 138.

απασχολήσεως λόγω της ηλικίας των τέκνων του, μπορεί να εφαρμοσθεί το δίκαιο του κράτους κατοικίας, βάσει του οποίου ενδέχεται ο μισθωτός να δικαιούται το επίδομα τέκνων.

II — Νομικό πλαίσιο

Α — *Κοινοτική νομοθεσία*

1. Ο κανονισμός 1408/71

4. Το άρθρο 13 του κανονισμού 1408/71, το οποίο φέρει τον τίτλο «Γενικοί κανόνες», ορίζει τα εξής όσον αφορά τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου:

«1. Με την επιφύλαξη των άρθρων 14γ και 14στ, τα πρόσωπα για τα οποία ισχύει ο παρών κανονισμός υπόκεινται στη νομοθεσία ενός μόνου κράτους μέλους. Η νομοθεσία αυτή προσδιορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος τίτλου.

2. Με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 14 έως 17:

α) το πρόσωπο που ασκεί μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος κράτους μέλους υπόκειται στη νομοθεσία του κράτους αυτού, ακόμη και αν κατοικεί στο έδαφος άλλου κράτους μέλους ή αν η επιχείρηση ή ο εργοδότης που το απασχολεί έχει την έδρα της ή την κατοικία του στο έδαφος άλλου κράτους μέλους·

[…]».

5. Το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71, το οποίο φέρει τον τίτλο «Μισθωτοί ή μη μισθωτοί, τα μέλη της οικογένειας των οποίων κατοικούν σε κράτος μέλος άλλο από το αρμόδιο κράτος», ορίζει τα εξής:

«Ο μισθωτός ή μη μισθωτός που υπάγεται στη νομοθεσία κράτους μέλους δικαιούται, για τα μέλη της οικογένειάς του που κατοικούν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, τις οικογενειακές παροχές που προβλέπονται από τη νομοθεσία του πρώτου κράτους, σαν να κατοικούσαν τα μέλη αυτά στο έδαφος του κράτους αυτού, με την επιφύλαξη των διατάξεων του παραρτήματος VI.»

2. Ο κανονισμός 574/72

6. Το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού 574/72, το οποίο καθορίζει τους εφαρμοστέους κανόνες σε περίπτωση σωρεύσεως δικαιωμάτων οικογενειακών παροχών ή επιδομάτων των μισθωτών ή μη μισθωτών, ορίζει ότι:

«α) Το δικαίωμα οικογενειακών παροχών ή επιδομάτων που οφείλονται κατά τη νομοθεσία κράτους μέλους, σύμφωνα με την οποία η κτήση αυτού του δικαιώματος παροχών ή επιδομάτων δεν εξαρτάται από όρους ασφαλίσεως, απασχόλησης ή μη μισθωτής δραστηριότητας, αναστέλλεται όταν, κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου και για το ίδιο μέλος της οικογένειας, οφείλονται παροχές είτε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους είτε κατ' εφαρμογή των άρθρων 73, 74, 77 ή 78 του κανονισμού, και τούτο μέχρι του ποσού των παροχών αυτών.

β) Πάντως, αν έχει ασκηθεί επαγγελματική δραστηριότητα στο έδαφος του πρώτου κράτους μέλους:

i) στην περίπτωση των παροχών που οφείλονται, είτε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους είτε δυνάμει των άρθρων 73 ή 74 του κανονισμού, από το άτομο που έχει δικαίωμα οικογενειακών παροχών ή από το άτομο στο οποίο έχουν αυτές χορηγηθεί, το δικαίωμα οικογενειακών παροχών που οφείλονται, είτε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας αυτού του άλλου κράτους μέλους είτε δυνάμει των εν λόγω άρθρων, αναστέλλεται μέχρι του ποσού των οικογενειακών παροχών που προβλέπεται από τη νομοθεσία του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου κατοικεί το μέλος της οικογενείας. Οι παροχές που καταβάλλονται από το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου κατοικεί το μέλος της οικογενείας βαρύνουν το κράτος μέλος αυτό·

[…]».

B — *Εθνική νομοθεσία*

7. Το δικαίωμα λήψεως επιδόματος τέκνων στη Γερμανία διέπεται από τα άρθρα 62 και 63 του Einkommensteuergesetz (νόμου περί φόρου εισοδήματος) (στο εξής: EStG). Εφαρμοστέες εν προκειμένω είναι οι ακόλουθες διατάξεις του νόμου αυτού.

8. Το άρθρο 62, παράγραφος.1, σημείο 1, ορίζει ότι:

«Όποιος έχει την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή του στη Γερμανία δικαιούται οικογενειακό επίδομα τέκνων, κατά την έννοια του άρθρου 63, σύμφωνα με τον παρόντα νόμο.»

9. Το άρθρο 63, παράγραφος 1, σημείο 1, ορίζει ότι:

«Ως τέκνα νοούνται τα τέκνα κατά την έννοια του άρθρου 32, παράγραφος 1.»

10. Το άρθρο 32, παράγραφος 1, σημείο 1, ορίζει ότι:

«Ως τέκνα νοούνται τα έχοντα πρώτο βαθμό συγγένειας προς τον φορολογούμενο.»

Το άρθρο 32, παράγραφος 4, πρώτη περίοδος, σημείο 2, στοιχείο α΄, προβλέπει ότι:

«Επίδομα χορηγείται και προκειμένου περί τέκνου το οποίο έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του εφόσον δεν έχει συμπληρώσει το 27ο έτος της ηλικίας του και εκπαιδεύεται για επάγγελμα ή απασχόληση.»

III — Πραγματικά περιστατικά, διαδικασία και υποβληθέντα ερωτήματα

11. Η B. Bosmann είναι Βελγίδα υπήκοος η οποία κατοικεί στη Γερμανία επί μακρόν. Συντηρεί μόνη τα δύο τέκνα της, την Caroline και τον Thomas, τα οποία ζούν μαζί της στην οικογενειακή εστία στη Γερμανία και τα οποία σπουδάζουν στη χώρα αυτή. Τα προσωπικά εισοδήματά τους είναι χαμηλότερα από το ανώτατο όριο για τη χορήγηση επιδόματος τέκνων στη Γερμανία.

12. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι διάδικοι της κύριας δίκης δεν αμφισβητούν ότι η B. Bosmann δικαιούται καταρχήν το γερμανικό επίδομα τέκνων σύμφωνα με τον EStG, βάσει του οποίου της είχε χορηγηθεί αρχικά επίδομα για αμφότερα τα τέκνα.

13. Την 1η Σεπτεμβρίου 2005, όμως, η B. Bosmann άρχισε να ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα ως μισθωτή στις Κάτω Χώρες, με συνέπεια η Bundesagentur, με απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2005, να παύσει να της καταβάλλει επίδομα τέκνων από τον Οκτώβριο του 2005.

14. Η διοικητική ένσταση της B. Bosmann κατά της αποφάσεως αυτής απορρίφθηκε από την Bundesagentur ως αβάσιμη με απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2005, για τον λόγο, ιδίως, ότι το άρθρο 10 του κανονισμού 574/72 αποκλείει τη χορήγηση επιδόματος, καθόσον η B. Bosmann, ως μισθωτή, υπόκειται ως προς το ζήτημα αυτό αποκλειστικά στο δίκαιο του κράτους απασχολήσεως, εν προκειμένω το δίκαιο των Κάτω Χωρών. Κατά την Bundesagentur, το γεγονός ότι το κράτος αυτό δεν χορηγεί επίδομα για τέκνα άνω των 18 ετών στερείται εν προκειμένω σημασίας.

15. Με την προσφυγή της κύριας δίκης, η B. Bosmann ισχυρίζεται ότι η μη χορήγηση του επιδόματος τέκνων συνιστά σαφή περιορισμό του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και ζητεί την ακύρωση των αποφάσεων της 18ης Οκτωβρίου 2005 και της 10ης Νοεμβρίου 2005.

16. Με την απόφαση περί παραπομπής, το Finanzgericht Köln επισημαίνει ότι, αν εφαρμοζόταν αποκλειστικά ο γερμανικός νόμος περί φόρου εισοδήματος (EStG), χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το κοινοτικό δίκαιο, η προσφεύγουσα θα είχε δικαίωμα λήψεως του επιδόματος για τα δύο τέκνα της στη Γερμανία. Ως έχουν τα πράγματα, η χορήγηση επιδόματος τέκνων στη B. Bosmann αποκλείεται καταρχήν από το κοινοτικό δίκαιο, ειδικότερα δε από το άρθρο 13, παράγραφοι 1 και 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1408/71 και από το άρθρο 10 του κανονισμού 574/72, βάσει των οποίων, όπως αποφάνθηκε το αιτούν δικαστήριο [5], η B. Bosmann υπόκειται αποκλειστικά στη νομοθεσία των Κάτω Χωρών, σύμφωνα με την οποία, λόγω της ηλικίας των τέκνων της, η προσφεύγουσα της κύριας δίκης δεν δικαιούται επίδομα τέκνων ή άλλη παρεμφερή παροχή.

17. Το Finanzgericht Köln ερωτά αν αυτή η κατάσταση είναι νομικώς σύμφωνη με το κατ' άρθρο 39 ΕΚ δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και με τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, ιδίως δε με τις αρχές της ισότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου [6].

18. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι, καθόσον το ζήτημα αν ένα μέτρο εναρμονίσεως, όπως ο κανονισμός 1408/71, είναι σύμφωνο με το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο δεν μπορεί, καταρχήν,

5 — Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει σχετικώς στην απόφαση του Bundesfinanzhof της 13ης Αυγούστου 2002 (VIII R 61/00, BStBl-II 2002, σ. 869), και στην απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Ιουνίου 2005, C-543/03, Dodl και Oberhollenzer (Συλλογή 2005, σ. I-5049).

6 — Το αιτούν δικαστήριο εξετάζει συναφώς τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 10ης Ιουλίου 1986, 60/85, Luijten, Συλλογή 1986, σ. 2365, της 20ής Σεπτεμβρίου 1988, 203/86, Ισπανία κατά Συμβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 4563), της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman (Συλλογή 1995, σ. I-4921), της 17ης Απριλίου 1997, C-15/95, EARL de Kerlast (Συλλογή 1997, σ. I-1961), και της 13ης Δεκεμβρίου 2001, C-324/99, DaimlerChrysler (Συλλογή 2001, σ. I-9897).

να εξετασθεί στο πλαίσιο της προδικαστικής διαδικασίας, δεν ζητεί έλεγχο του κύρους του κανονισμού 1408/71, αλλά ερωτά αν είναι δυνατό ο κανονισμός αυτός να ερμηνευθεί συσταλτικά υπό το πρίσμα των θεμελιωδών ελευθεριών.

19. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Finanzgericht Köln αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, τους μη μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, να ερμηνευθεί συσταλτικά υπό την έννοια ότι δεν αποκλείει την ύπαρξη δικαιώματος για τη λήψη επιδόματος τέκνων εντός του κράτους κατοικίας (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), στην περίπτωση μητέρας η οποία συντηρεί μόνη τα τέκνα της και η οποία δεν λαμβάνει επίδομα τέκνων στο κράτος απασχολήσεως (Βασίλειο των Κάτω Χωρών), λόγω της ηλικίας των τέκνων της;

2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Πρέπει το άρθρο 10 του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, να ερμηνευθεί συσταλτικά υπό την έννοια ότι δεν αποκλείει την ύπαρξη δικαιώματος για τη λήψη επιδόματος τέκνων εντός του κράτους κατοικίας (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), στην περίπτωση μητέρας η οποία συντηρεί μόνη τα τέκνα της και η οποία δεν λαμβάνει επίδομα τέκνων στο κράτος απασχολήσεως (Βασίλειο των Κάτω Χωρών), λόγω της ηλικίας των τέκνων της;

3) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα:

Απορρέει άμεσα από τη Συνθήκη ΕΚ ή από τις γενικές αρχές του δικαίου το δικαίωμα μιας εργαζόμενης μητέρας που συντηρεί μόνη τα τέκνα της να τύχει της εφαρμογής των ευνοϊκότερων διατάξεων του κράτους της κατοικίας της όσον αφορά τη χορήγηση επιδόματος τέκνων;

4) Έχει σημασία προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα το αν η εργαζόμενη επιστρέφει στην οικογενειακή εστία μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας;»

IV — Νομική ανάλυση

Α — *Κύρια επιχειρήματα των διαδίκων*

20. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις η Γερμανική και η Ισπανική Κυβέρνηση, η Επιτροπή και η B. Bosmann.

21. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1408/71 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει την ύπαρξη δικαιώματος για τη λήψη επιδόματος τέκνων σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη. Το γερμανικό επίδομα τέκνων συνιστά οικογενειακή παροχή κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο η΄, του κανονισμού 1408/71. Από τη σαφή διατύπωση του άρθρου 13, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού προκύπτει ότι τα πρόσωπα για τα οποία ισχύει ο εν λόγω κανονισμός υπόκεινται στη νομοθεσία ενός μόνον κράτους μέλους.

22. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία αντιβαίνει στον σκοπό του κανονισμού 1408/71, όπως έχει ορισθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου[7], ο οποίος συνίσταται στο να διασφαλισθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι υπάγονται στο σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως ενός μόνον κράτους μέλους. Επιπλέον, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η αρχή κατά την οποία η εφαρμογή του κανονισμού 1408/71 δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την απώλεια δικαιωμάτων που έχουν κτηθεί αποκλειστικά βάσει εθνικής νομοθεσίας δεν έχει εφαρμογή προκειμένου περί των κανόνων καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου τους οποίους περιλαμβάνει ο τίτλος ΙΙ του κανονισμού αυτού[8].

23. Λαμβανομένης υπόψη της σαφούς διατυπώσεως του άρθρου 10 του κανονισμού 574/72, πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση και στο δεύτερο ερώτημα. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση, το άρθρο αυτό δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω: δεδομένου ότι η προσφεύγουσα της κύριας δίκης εργάζεται ως μισθωτή μόνο σε ένα κράτος μέλος και κατοικεί σε ένα άλλο κράτος, δεν είναι δυνατή η σώρευση οικογενειακών παροχών.

24. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, η Γερμανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι, αντιθέτως προς τη γνώμη που διατύπωσε το Finanzgericht Köln με την απόφαση περί παραπομπής, είναι απολύτως εφικτό να εξετασθεί, στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, αν μια πράξη όπως ο κανονισμός 1408/71 είναι σύμφωνη με το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει πάντως ότι το άρθρο 13 του κανονισμού δεν αντιβαίνει ούτε στο κατ' άρθρο 39 ΕΚ δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας ούτε στις γενικές αρχές της ίσης

7 — Η Γερμανική Κυβέρνηση επικαλείται, ιδίως, την απόφαση της 12ης Ιουνίου 1986, 302/84, Ten Holder (Συλλογή 1986, σ. 1821, σκέψεις 19 έως 21).

8 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 6 απόφαση Luijten, σκέψη 15.

μεταχειρίσεως ή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου, τις οποίες μνημονεύει η απόφαση περί παραπομπής.

25. Τέλος, όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, η Γερμανική Κυβέρνηση φρονεί ότι, υπό το πρίσμα του άρθρου 13 του κανονισμού 1408/1971, το οποίο αναφέρεται στο κράτος απασχολήσεως, το ενδεχόμενο να επιστρέφει ο μισθωτός στην οικογενειακή εστία μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας στερείται σημασίας.

26. Η Ισπανική Κυβέρνηση θεωρεί ότι το πλέον ουσιώδες ζήτημα δεν είναι η ερμηνεία του άρθρου 13 του κανονισμού 1408/71, αλλά το αν το άρθρο αυτό αντιβαίνει στο άρθρο 39 ΕΚ και στις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου.

27. Η κυβέρνηση αυτή διατείνεται ότι οι διατάξεις της γερμανικής νομοθεσίας περί οικογενειακών παροχών, οι οποίες στηρίζονται σε γραμματική ερμηνεία του κανονισμού 1408/71 και βάσει των οποίων η B. Bosmann έπαυσε να λαμβάνει επίδομα για τα τέκνα της, επηρέασαν αδιαμφισβήτητα δυσμενώς τη θέση της προσφεύγουσας της κύριας δίκης, κατά τρόπο που θα μπορούσε να την αποθαρρύνει να ασκήσει το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας. Οι διατάξεις αυτές δεν είναι δικαιολογημένες και δεν είναι κατάλληλες για να διασφαλισθεί η επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτές σκοπού.

28. Ως εκ τούτου, βάσει της νομολογίας του Δικαστηρίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων [9], η Ισπανική Κυβέρνηση φρονεί ότι οι εφαρμοστέες διατάξεις του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72, καθόσον, σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη, έχουν ως αποτέλεσμα να στερείται ο μισθωτός το ευεργέτημα των οικογενειακών παροχών, αντιβαίνουν στο άρθρο 39 ΕΚ.

29. Κατά την Επιτροπή, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1408/71, σε συνδυασμό με το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του κανονισμού 574/72, δεν αποκλείει, σε περίπτωση όπως αυτή της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο, την ύπαρξη δικαιώματος για τη λήψη επιδόματος τέκνων εντός του κράτους κατοικίας.

30. Επικαλούμενη ιδίως την απόφαση McMenamin και τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Darmon στην υπόθεση εκείνη [10], η Επιτροπή υποστηρίζει ότι εν προκειμένω εφαρμογή έχει όχι μόνον το άρθρο 13 του κανονισμού 1408/71, αλλά και το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του κανονισμού 574/72. Κατά την Επιτροπή, το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71 ορίζει απλώς

9 — Η Ισπανική Κυβέρνηση παραπέμπει σχετικώς, ιδίως, στις αποφάσεις της 30ής Μαρτίου 2006, C-10/05, Mattern και Cicotic (Συλλογή 2006, σ. I-3145), της 17ης Μαρτίου 2005, C-109/04, Kranemann (Συλλογή 2005, σ. I-2421), και της 16ης Φεβρουαρίου 2006, C-185/04, Öberg (Συλλογή 2006, σ. I-1453).

10 — Απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1992, C-119/91 (Συλλογή 1992, σ. I-6393), και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Darmon στην εν λόγω υπόθεση.

ότι εφαρμοστέο είναι το δίκαιο του κράτους απασχολήσεως: δεν διευκρινίζει αν οφείλεται πράγματι κάποια παροχή ούτε σε ποιο πρόσωπο πρέπει να καταβληθεί. Υπ' αυτό το πρίσμα, το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του κανονισμού 574/72 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, μολονότι εφαρμοστέο είναι το δίκαιο του κράτους απασχολήσεως, το δικαίωμα λήψεως παροχών βάσει του δικαίου του κράτους κατοικίας μπορεί να εξακολουθεί να υφίσταται. Δεδομένου ότι, στη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί το αιτούν δικαστήριο, η «οφειλόμενη παροχή» εντός του κράτους απασχολήσεως είναι μηδενική, το δικαίωμα λήψεως του γερμανικού επιδόματος τέκνων καθίσταται de facto ενεργό, το δε επίδομα πρέπει να καταβάλλεται στο ακέραιο. Η Επιτροπή επισημαίνει επιπλέον ότι, εάν το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του κανονισμού 574/72 δεν είχε εφαρμογή σε περιπτώσεις όπως η επίμαχη της κύριας δίκης, για τον λόγο ότι δεν μπορεί να υπάρξει σώρευση παροχών, τότε δεν θα είχαν εφαρμογή ούτε τα άρθρα 13 και 73 του κανονισμού 1408/71.

31. Κατά την Επιτροπή, η άποψη της Γερμανικής Κυβερνήσεως αντιβαίνει στην αρχή κατά την οποία η εφαρμογή του κανονισμού 1408/71 δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την απώλεια δικαιωμάτων που έχουν κτηθεί αποκλειστικά βάσει εθνικής νομοθεσίας, οδηγεί δε σε αδικαιολόγητες αντιφάσεις.

32. Συναφώς, η Επιτροπή συμφωνεί με τα επιχειρήματα που παρέθεσε το αιτούν δικαστήριο στην απόφαση περί παραπομπής ότι ο γονέας ο οποίος συντηρεί μόνος τα τέκνα του και ο οποίος κατοικεί σε ένα κράτος μέλος και εργάζεται σε άλλο τυγχάνει δυσμενέστερης μεταχειρίσεως απ' ό,τι ο γονέας που εργάζεται τόσο στο κράτος κατοικίας του όσο και σε ένα άλλο κράτος μέλος και ότι, εν γένει, μια μητέρα μονογενεϊκής οικογένειας τυγχάνει λιγότερο ευνοϊκής μεταχειρίσεως απ' ό,τι μια μητέρα που ζει με τον σύντροφό της.

33. Η B. Bosmann συμφωνεί κατ' ουσία με την Επιτροπή, ισχυρίζεται δε ότι η άρνηση των γερμανικών αρχών να της χορηγήσουν το επίδομα τέκνων αντιβαίνει στο άρθρο 39 ΕΚ και στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

Β — *Εκτίμηση*

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

34. Πριν την ανάλυση, είναι χρήσιμο να καθορισθούν τα ζητήματα που εγείρονται με τα υποβληθέντα ερωτήματα.

35. Επισημαίνεται καταρχάς ότι δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι τα επίμαχα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης εμπίπτουν στο προσωπικό (ratione personae) και στο καθ' ύλη (ratione materiae) πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, δηλαδή,

ακριβέστερα, ότι η B. Bosmann μπορεί να χαρακτηρισθεί ως «μισθωτή» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, στοιχείο α΄, του ιδίου κανονισμού, και ότι το γερμανικό επίδομα τέκνων πληροί τις προϋποθέσεις για να χαρακτηρισθεί ως «οικογενειακή παροχή» κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο η΄, του εν λόγω κανονισμού.

36. Όσον αφορά, στη συνέχεια, το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης, επισημαίνεται ότι αφορά την άρνηση των αρχών του κράτους κατοικίας της B. Bosmann —εν προκειμένω της Bundesagentur— να της χορηγήσουν το επίδομα τέκνων, για τον λόγο ότι, βάσει των κανονισμών 1408/71 και 574/72, το σχετικό δικαίωμα της B. Bosmann διέπεται από το δίκαιο του κράτους απασχολήσεως, δηλαδή το δίκαιο των Κάτω Χωρών. Η B. Bosmann αμφισβήτησε την άποψη αυτή κατά την κύρια δίκη, για τον λόγο ιδίως ότι η άρνηση αυτή συνιστά περιορισμό του δικαιώματός της ελεύθερης κυκλοφορίας και αντιβαίνει στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

37. Δεχόμενο προφανώς την άποψη της B. Bosmann, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η νομική άποψη ότι η εφαρμογή του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72 σε περίπτωση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης αποκλείει το δικαίωμα λήψεως επιδόματος τέκνων στη Γερμανία, δηλαδή στο κράτος κατοικίας, είναι σύμφωνη με το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και με τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου περί ίσης μεταχειρίσεως και απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο κρίνει πεπλανημένα[11] ότι το κύρος μιας κοινοτικής πράξεως όπως ο κανονισμός 1408/71 δεν μπορεί να εξετασθεί, στο πλαίσιο της προδικαστικής διαδικασίας, υπό το πρίσμα αυτών των κανόνων και αρχών του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου και, ως εκ τούτου, ερωτά αν οι κανονισμοί 1408/71 και 574/72 μπορούν να «ερμηνευθούν συσταλτικά» κατά τρόπο ώστε να μην αποκλείουν το δικαίωμα λήψεως επιδόματος τέκνων στο κράτος κατοικίας ή αν το δικαίωμα αυτό απορρέει άμεσα από τη Συνθήκη ΕΚ ή από τις αρχές αυτές.

38. Στο πλαίσιο αυτό, τα τρία πρώτα ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, αφορούν κατ' ουσία το ζήτημα αν, βάσει του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72 και λαμβανομένων υπόψη των αρχών της ελεύθερης κυκλοφορίας και της ίσης μεταχειρίσεως, το δίκαιο του κράτους κατοικίας —κατά το οποίο η ενδιαφερόμενη δικαιούται επίδομα τέκνων— μπορεί να εφαρμοσθεί σε περίπτωση όπως αυτή της διαφοράς της κύριας δίκης.

39. Προκειμένου να προταθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να εξετασθεί καταρχάς το ζήτημα του δικαιώματος λήψεως επιδόματος τέκνων σε περίπτωση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης με γνώμονα αποκλειστικά τις διατάξεις του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72. Επισημαίνεται συναφώς ότι, κατά πάγια νομολογία, προκειμένου να

11 — Όσον αφορά τον κανονισμό 1408/71, αρκεί, για παράδειγμα, η παραπομπή στην απόφαση της 19ης Μαρτίου 2002, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-393/99 και C-394/99, Hervein κ.λπ. (Συλλογή 2002, σ. I-2829).

δοθεί χρήσιμη απάντηση στο δικαστήριο που υπέβαλε αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, είναι δυνατό να ληφθούν υπόψη και κανόνες του κοινοτικού δικαίου στους οποίους δεν αναφέρθηκε το εθνικό δικαστήριο με τα προδικαστικά ερωτήματα —εν προκειμένω, το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1408/71 και το άρθρο 10 του κανονισμού 574/72 [12].

40. Στη συνέχεια, θα εξετασθούν ειδικότερα τα ζητήματα που εγείρονται εν προκειμένω σε σχέση με το άρθρο 39 ΕΚ και τις γενικές αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της απαγορεύσεως των διακρίσεων.

41. Τέλος, θα εξετασθεί το τέταρτο ερώτημα που αφορά το αν ασκεί επιρροή το γεγονός της επιστροφής στην οικογενειακή εστία μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας, ερώτημα στο οποίο μπορεί να δοθεί χωριστή απάντηση.

2. Εφαρμοστέο δίκαιο

42. Υπενθυμίζεται καταρχάς ότι ο τίτλος ΙΙ του κανονισμού 1408/71 —στον οποίο ανήκει το άρθρο 13— περιέχει τους γενικούς κανόνες βάσει των οποίων καθορίζεται το εφαρμοστέο δίκαιο προκειμένου περί μισθωτών οι οποίοι, υπό διάφορες συνθήκες, κάνουν χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας [13].

43. Οι διατάξεις αυτές σκοπούν ιδίως στην αποτροπή της σωρευτικής εφαρμογής πλειόνων εθνικών νομοθεσιών και των περιπλοκών που ενδέχεται να ανακύψουν εξαιτίας αυτής [14]. Επομένως, το άρθρο 13, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 θέτει την αρχή ότι τα πρόσωπα για τα οποία ισχύει ο κανονισμός αυτός υπόκεινται στη νομοθεσία ενός μόνον κράτους μέλους [15], η οποία καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του τίτλου ΙΙ του εν λόγω κανονισμού.

44. Συναφώς, το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού καθιστά σαφές ότι στην περίπτωση κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος ασκεί μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος ενός κράτους μέλους και κατοικεί στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, εφαρμοστέο είναι το δίκαιο του κράτους όπου εργάζεται ο ενδιαφερόμενος (κανόνας της lex loci laboris).

45. Επισημαίνεται, πάντως, ότι ορισμένες παροχές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των ειδικότερων διατάξεων του τίτλου ΙΙΙ

12 — Βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, απόφαση της 7ης Ιουλίου 2005, C-153/03, Weide (Συλλογή 2005, σ. I-6017, σκέψη 25).

13 — Βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 52.

14 — Βλ. απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2005, C-302/02, Effing (Συλλογή 2005, σ. I-553, σκέψη 38), και διάταξη της 20ής Οκτωβρίου 2000, C-242/99, Vogler (Συλλογή 2000, σ. I-9083, σκέψη 26).

15 — Βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 διάταξη Vogler, σκέψη 19.

του κανονισμού 1408/71. Όσον αφορά τις οικογενειακές παροχές όπως οι επίμαχες της κύριας δίκης, οι οποίες υπάγονται στο κεφάλαιο 7 του προαναφερθέντος κανονισμού, το άρθρο 73 ορίζει ότι ο εργαζόμενος που υπόκειται στη νομοθεσία κράτους μέλους δικαιούται, για τα μέλη της οικογένειάς του που κατοικούν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, τις οικογενειακές παροχές που προβλέπονται από τη νομοθεσία του πρώτου κράτους, σαν να κατοικούσαν τα μέλη αυτά στο έδαφος του κράτους αυτού.

46. Επομένως, το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71 επιβεβαιώνει ότι, σύμφωνα με τον κανόνα του άρθρου 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού αυτού, το δικαίωμα λήψεως οικογενειακών παροχών όσον αφορά τα μέλη της οικογένειας διέπεται από το δίκαιο του κράτους μέλους απασχολήσεως του εργαζομένου [16].

47. Ως εκ τούτου, από το άρθρο 13 του κανονισμού 1408/71, σε συνδυασμό με το άρθρο 73 του ιδίου κανονισμού, προκύπτει σαφώς ότι, σύμφωνα με το σύστημα συντονισμού που προβλέπει ο κανονισμός αυτός, σε περίπτωση όπως η υπό κρίση, όπου ο μισθωτός και τα μέλη της οικογένειάς του κατοικούν σε κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος απασχολήσεως, το δικαίωμα λήψεως οικογενειακών παροχών διέπεται από το δίκαιο του δεύτερου αυτού κράτους μέλους.

48. Πάντως, όπως επισήμαναν η Επιτροπή και η B. Bosmann, ο κανονισμός 1408/71 δεν αποκλείει σε όλες τις περιπτώσεις την εφαρμογή του δικαίου ενός άλλου κράτους μέλους, ειδικότερα δε του κράτους κατοικίας, καθόσον ο κανόνας του άρθρου 13 του κανονισμού αυτού —κατά τον οποίο ο μισθωτός υπόκειται στη νομοθεσία του κράτους μέλους απασχολήσεως— δεν αποκλείει το ενδεχόμενο ορισμένες παροχές να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής ειδικότερων κανόνων του εν λόγω κανονισμού [17].

49. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή των διατάξεων κατά της σωρεύσεως, όπως των διατάξεων του άρθρου 10 του κανονισμού 574/72, στις οποίες παραπέμπουν τα υποβληθέντα ερωτήματα, ή των διατάξεων του άρθρου 76 του κανονισμού 1408/71, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αναστροφή προτεραιοτήτων υπέρ της εφαρμογής του δικαίου του κράτους μέλους κατοικίας (lex loci domicilii), με συνέπεια να υφίσταται ενδεχομένως δικαίωμα λήψεως παροχών στο κράτος μέλος αυτό και, συνακόλουθα, αναστολή των παροχών που χορηγεί το κράτος μέλος απασχολήσεως [18].

50. Αυτό ίσχυε στην υπόθεση McMenamin, την οποία επικαλείται η Επιτροπή [19]. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την περίπτωση δύο συζύγων που εργάζονταν σε δύο διαφορετικά κράτη μέλη, των οποίων οι νομοθεσίες προέβλεπαν τη χορήγηση παρόμοιων παροχών. Συνεπώς, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της υποθέσεως με γνώμονα τις διατάξεις του άρθρου 73 του κανονισμού 1408/71 και του άρθρου 10 του κανονισμού 574/72, οι οποίες

16 — Βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5 απόφαση Dodl και Oberhollenzer, σκέψεις 47 και 48.

17 — Βλ., για παράδειγμα, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10 απόφαση McMenamin, σκέψη 14. Για μια ανάλογη συλλογιστική όσον αφορά το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71, βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5 απόφαση Dodl και Oberhollenzer, σκέψη 49.

18 — Βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12 απόφαση Weide, σκέψη 28.

19 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10.

σκοπούν στην αποτροπή της σωρεύσεως, και έκρινε ότι η άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας από πρόσωπο που έχει την επιμέλεια των τέκνων, ειδικότερα δε από τον σύζυγο της δικαιούχου κατά την έννοια του άρθρου 73 του κανονισμού 1408/71, εντός του κράτους μέλους κατοικίας των τέκνων αναστέλλει το δικαίωμα λήψεως των παροχών που προβλέπει το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71 μέχρι του ποσού των παροχών ιδίας φύσεως που καταβάλλει το κράτος κατοικίας [20].

51. Πρέπει, πάντως να υπογραμμισθεί ότι σε μια τέτοια περίπτωση η γενεσιουργός αιτία της αναστροφής προτεραιοτήτων υπέρ της εφαρμογής του δικαίου του κράτους μέλους κατοικίας, βάσει του κανόνα του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο β΄, περίπτωση i, του κανονισμού 574/72, συνίσταται στην άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας εντός του κράτους μέλους κατοικίας, συγκεκριμένα δε στην υπόθεση McMenamin από τον σύζυγο της δικαιούχου των επιδομάτων που προβλέπει το άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71 [21].

52. Το αυτό ισχύει και προκειμένου περί των αποφάσεων Dodl και Oberhollenzer [22] και Weide [23].

53. Αντιθέτως, κανένα στοιχείο σχετικό με τα παρατιθέμενα από το αιτούν δικαστήριο πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης δεν δικαιολογεί, κατά τη γνώμη μου, την εφαρμογή του δικαίου του κράτους κατοικίας βάσει των διατάξεων του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72, οι οποίες σκοπούν στην αποτροπή της σωρεύσεως.

54. Ειδικότερα, ούτε η ίδια η B. Bosmann [24] ούτε κάποιος σύζυγος ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο κράτος μέλος κατοικίας, ενώ δεν υφίσταται καμία περαιτέρω ένδειξη περί του ότι η περίπτωσή της πρέπει να υπαχθεί αποκλειστικά στο άρθρο 73 του κανονισμού 1408/71. Κατά συνέπεια, αντιθέτως προς την κάπως εξεζητημένη άποψη της Επιτροπή, δεν υφίσταται, κατά τη γνώμη μου, καμία σώρευση δικαιωμάτων κατά την έννοια του κανονισμού 1408/71 και του κανονισμού 574/72, η οποία θα είχε ως συνέπεια την αναστροφή προτεραιοτήτων υπέρ της εφαρμογής της νομοθεσίας του κράτους μέλους κατοικίας και, κατ' εφαρμογή του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο α΄, του δεύτερου κανονισμού, την καταβολή στο ακέραιο του γερμανικού επιδόματος τέκνων (η άποψη της Επιτροπής επί του ζητήματος αυτού είναι ότι, εν προκειμένω, το ποσό των παροχών που καταβάλλονται εντός του κράτους απασχολήσεως είναι μηδενικό και, συνεπώς, βάσει της διατάξεως αυτής, η καταβολή των παροχών θα έπρεπε να ανασταλεί μέχρι του ποσού αυτού).

55. Ως εκ τούτου, εν προκειμένω, η B. Bosmann υπάγεται αποκλειστικά στο ολλανδικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως.

20 — Βλ., σχετικώς, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10 απόφαση McMenamin, σκέψεις 15 και 27.

21 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 10 απόφαση McMenamin, σκέψεις 18, 24 και 25.

22 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 5 απόφαση Dodl και Oberhollenzer, σκέψη 60.

23 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 12 απόφαση Weide, σκέψη 33.

24 — Για μια περίπτωση κατά την οποία ένας (μη μισθωτός) εργαζόμενος υπόκειται στη νομοθεσία του κράτους μέλους κατοικίας, λόγω του ότι ασκεί μέρος της δραστηριότητάς του εντός αυτού του κράτους, βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14 διάταξη Vogler, σκέψη 19.

3. Η εφαρμογή του ολλανδικού δικαίου — το ζήτημα της αρμοδιότητας

56. Επίσης, φρονώ ότι το πλέον καθοριστικό στοιχείο εν προκειμένω συνίσταται στη διάκριση μεταξύ του ζητήματος της αρμοδιότητας ενός κράτους μέλους όσον αφορά μια συγκεκριμένη παροχή και το ζήτημα αν υφίσταται πράγματι δικαίωμα λήψεως παροχής.

57. Το ζήτημα της αρμοδιότητας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71. Κατά πάγια νομολογία, με τον κανονισμό αυτό τέθηκε σε εφαρμογή σύστημα συντονισμού, βάσει του οποίου απλώς καθορίζεται το εφαρμοστέο δίκαιο σε διάφορες περιπτώσεις [25]. Όπως έχει αποφανθεί επανειλημμένα το Δικαστήριο, με τις διατάξεις, αυτές καθαυτές, του εν λόγω κανονισμού δεν παρέχεται δικαίωμα λήψεως οικογενειακών παροχών [26].

58. Στην πραγματικότητα, οι οικογενειακές παροχές χορηγούνται βάσει των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων [27]. Στα κράτη μέλη εναπόκειται να καθορίζουν το περιεχόμενο της νομοθεσίας περί του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως και, ειδικότερα, τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση παροχών [28].

59. Αφού καθορισθεί βάσει του κανονισμού 1408/71 η εφαρμοστέα νομοθεσία στην περίπτωση ενός μισθωτού (το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου προηγείται λογικά του ζητήματος της υπάρξεως δικαιώματος λήψεως παροχών), το δικαίωμα του προσώπου αυτού να λαμβάνει παροχές διέπεται από τη νομοθεσία αυτή, το περιεχόμενο της οποίας μπορεί βεβαίως να διαφέρει αναλόγως του κράτους μέλους λόγω του ότι, κατά το κοινοτικό δίκαιο, τα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως έχουν απλώς αποτελέσει αντικείμενο συντονισμού, αλλά δεν έχουν εναρμονισθεί [29].

60. Βεβαίως, ο καθορισμός του εφαρμοστέου δικαίου σύμφωνα με τον κανονισμό 1408/71 μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα ένας διακινούμενος εργαζόμενος να μην δικαιούται καθόλου μια συγκεκριμένη παροχή, για τον λόγο ότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις που καθορίζονται από το σύστημα αυτό. Υπογραμμίζεται, πάντως, συναφώς ότι ο κανονισμός αυτός δεν σκοπεί να διασφαλίσει εν γένει ότι οι μισθωτοί που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής έχουν δικαίωμα λήψεως παροχών, αλλά να διασφαλίσει ότι τα πρόσωπα αυτά δεν στερούνται προστασίας σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως «λόγω ελλείψεως οποιασδήποτε εφαρμοστέας νομοθεσίας» [30].

61. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να επισημανθεί, όσον αφορά τα επίμαχα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, ότι, κατόπιν ενδελεχούς αναλύσεως, δεν διαπιστώνεται (αρνητική) σύγκρουση αρμοδιοτήτων.

25 — Βλ. σχετικώς, για παράδειγμα, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 52.

26 — Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 12ης Ιουνίου 1997, C-266/95, García (Συλλογή 1997, σ. I-3279, σκέψη 29), και της 11ης Ιουνίου 1998, C-275/96, Kuusijärvi (Συλλογή 1998, σ. I-3419, σκέψη 29).

27 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 26 απόφαση García, σκέψη 29.

28 — Βλ. σχετικώς την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 53, και την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 26 απόφαση Kuusijärvi, σκέψη 29.

29 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 52.

30 — Βλ. την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 26 απόφαση Kuusijärvi, σκέψη 28.

62. Δηλαδή, σύμφωνα με άρθρα 13 και 73 του κανονισμού 1408/71, η εφαρμογή του ολλανδικού δικαίου (του δικαίου του κράτους απασχολήσεως) δεν αμφισβητήθηκε εν προκειμένω, ούτε θεωρήθηκε ότι εξαρτάται από σχετικό με την κατοικία σύνδεσμο.

63. Κατά συνέπεια, το πρόβλημα, προφανώς, δεν έγκειται εν προκειμένω στην έλλειψη εφαρμοστέου δικαίου ούτε στο ότι πλείονα εθνικά δίκαια κρατών μελών μπορούν να θεωρηθούν ως σωρευτικώς εφαρμοστέα.

64. Η ουσία του προβλήματος αφορά μάλλον το ουσιαστικό δίκαιο και την ύπαρξη δικαιώματος, δεδομένου ότι η B. Bosmann δεν δικαιούται το επίδομα τέκνων στο κράτος μέλος απασχολήσεως, καθόσον δεν πληρούται μία εκ των προϋποθέσεων που απαιτούνται κατά το ολλανδικό δίκαιο για τη λήψη του επιδόματος αυτού (η προϋπόθεση που αφορά την ηλικία των τέκνων), ενώ, από αυτής της απόψεως, το γερμανικό δίκαιο είναι ευνοϊκότερο, καθόσον το επίδομα τέκνων καταβάλλεται ακόμη και προκειμένου περί τέκνων ηλικίας 18 ετών ή και μεγαλυτέρων.

65. Πάντως, όπως προκύπτει από τα προεκτεθέντα, η κατάσταση αυτή δεν αντιβαίνει καταρχήν στο σύστημα κανόνων συγκρούσεως [31] που προβλέπει ο κανονισμός 1408/71 ούτε το καθιστά άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας. Ειδικότερα, το κατά τον κανονισμό 1408/71 σύστημα συντονισμού δεν καθορίζει το εφαρμοστέο δίκαιο βάσει της αρχής ότι τα πρόσωπα που κατοικούν ή εργάζονται σε δύο ή περισσότερες χώρες πρέπει να υπόκεινται στην ευνοϊκότερη για αυτά νομοθεσία [32].

66. Κατά συνέπεια, η άρνηση του κράτους κατοικίας να χορηγήσει επίδομα τέκνων σε περίπτωση όπως η προκειμένη είναι σύμφωνη τόσο με τον κανονισμό 1408/71 όσο και με τον κανονισμό 574/72. Επί του παρόντος απομένει να εξετασθεί, ειδικότερα, αν η κατάσταση αυτή, όπως υποστηρίζει η B. Bosmann, αντιβαίνει στο άρθρο 39 ΕΚ και στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

4. Ελεύθερη κυκλοφορία και απαγόρευση των διακρίσεων

67. Όπως επισήμανε εν προκειμένω η Ισπανική Κυβέρνηση ιδίως, ένα πρόσωπο το οποίο, όπως η B. Bosmann, έκανε χρήση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της κατοικίας του εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 39 ΕΚ [33].

31 — Βλ., για παράδειγμα, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 7 απόφαση Ten Holder, σκέψη 21.

32 — Βλ. σχετικώς την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 51.

33 — Βλ., μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 9 απόφαση Öberg, σκέψη 11.

68. Η αρχή που διατυπώνεται στο άρθρο 39 ΕΚ —η οποία, όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων, εξειδικεύεται με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71— απαγορεύει όχι μόνον τις εμφανείς διακρίσεις, λόγω της ιθαγενείας των δικαιούχων των παροχών που χορηγούνται βάσει των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως, αλλά και κάθε συγκεκαλυμμένη μορφή διακρίσεως η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων κριτηρίων διαφοροποιήσεως, καταλήγει στην πράξη στο αυτό αποτέλεσμα [34].

69. Δεύτερον, από πάγια νομολογία προκύπτει σαφώς ότι οι σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων διατάξεις της Συνθήκης σκοπούν στο να διευκολύνουν, όσον αφορά τους κοινοτικούς υπηκόους, την άσκηση των πάσης φύσεως επαγγελματικών δραστηριοτήτων στο σύνολο του εδάφους της Κοινότητας και απαγορεύουν τη λήψη μέτρων που θα μπορούσαν να αποβούν δυσμενή για τους κοινοτικούς υπηκόους εάν αυτοί επιδιώξουν να ασκήσουν οικονομική δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους [35].

70. Επισημαίνεται συναφώς ότι ο σκοπός του κανονισμού 1408/71, όπως αναφέρει η δεύτερη και η τέταρτη αιτιολογική σκέψη του, έγκειται στη διασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με ταυτόχρονη τήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των εθνικών νομοθεσιών κοινωνικής ασφαλίσεως. Προς τούτο, όπως προκύπτει από την πέμπτη, έκτη και δέκατη αιτιολογική σκέψη, ο κανονισμός αυτός θέτει ως αρχή την ίση μεταχείριση των εργαζομένων έναντι των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών και σκοπεί στην κατά το δυνατό διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως όλων των εργαζομένων που απασχολούνται εντός κράτους μέλους, καθώς και στην αποτροπή της δυσμενούς μεταχειρίσεως των εργαζομένων που ασκούν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας [36].

71. Πάντως, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, ο κανονισμός 1408/71 συμβάλλει στη διευκόλυνση της ασκήσεως της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και στη διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως αποκλειστικά με τη θέσπιση συστήματος συντονισμού, όπως προβλέπει το άρθρο 42 ΕΚ [37]. Η Συνθήκη ΕΚ δεν επηρεάζει τις ουσιαστικές και διαδικαστικές διαφορές μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών και, κατά συνέπεια, τις διαφορές ως προς τα δικαιώματα των προσώπων που εργάζονται στα κράτη μέλη [38].

72. Συνεπώς, όπως έχει αποφανθεί επανειλημμένα το Δικαστήριο, η Συνθήκη ΕΚ δεν διασφαλίζει στον εργαζόμενο ότι η επέκταση των δραστηριοτήτων του σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη ή η μεταφορά τους σε άλλο κράτος μέλος θα στερείται συνεπειών όσον αφορά τον τομέα της κοινωνικής

34 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 2000, C-124/99, Borawitz (Συλλογή 2000, σ. I-7293, σκέψη 24), και της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-332/05, Celozzi (Συλλογή 2007, σ. I-563, σκέψη 23).

35 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, C-318/05, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 2007, σ. I-6957, σκέψη 114), προπαρατεθείσα στη σκέψη 9 απόφαση Öberg, σκέψη 14, και προπαρατεθείσα στη σκέψη 6 απόφαση Bosman, σκέψη 94.

36 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 9ης Μαρτίου 2006, C-493/04, Piatkowski, (Συλλογή 2006, σ. I-2369, σκέψη 19 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

37 — Βλ. απόφαση της 8ης Μαρτίου 2001, C-68/99, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 2001, σ. I-1865, σκέψεις 22 και 23).

38 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1986, 41/84, Pinna (Συλλογή 1986, σ. 1, σκέψη 20).

ασφαλίσεως. Λαμβανομένων υπόψη των διαφορών των νομοθεσιών περί κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών, τέτοιου είδους επέκταση ή μεταφορά μπορεί, ανάλογα με την περίπτωση, να είναι κατά το μάλλον ή ήττον ευνοϊκή ή δυσμενής για τον εργαζόμενο στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας [39].

73. Ως εκ τούτου, ελλείψει εναρμονίσεως της νομοθεσίας περί κοινωνικής ασφαλίσεως, οι σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ δεν αποκλείουν την ύπαρξη ορισμένων περιορισμών της ελεύθερης κυκλοφορίας, δηλαδή περιορισμών οι οποίοι οφείλονται στις διαφορές που εξακολουθούν να υφίστανται μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών και οι οποίοι είναι εγγενείς σε ένα σύστημα που σκοπεί αποκλειστικά στον συντονισμό [40].

74. Η συλλογιστική αυτή ισχύει και προκειμένου περί της διαφορετικής μεταχειρίσεως η οποία οφείλεται αποκλειστικά σε θεμιτές διαφορές μεταξύ των νομοθεσιών των κρατών μελών περί κοινωνικής ασφαλίσεως και η οποία, επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιβαίνει στην αρχή της ισότητας [41].

75. Υπό το πρίσμα αυτό, επισημαίνεται καταρχάς ότι η άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας στις Κάτω Χώρες αποδείχθηκε δυσμενής για την B. Bosmann, καθόσον είχε ως συνέπεια, βάσει της κατά τον κανονισμό 1408/71 αρχής της εφαρμογής του δικαίου του κράτους απασχολήσεως, την εφαρμογή της ολανδικής νομοθεσίας, η οποία δεν προβλέπει τη χορήγηση επιδόματος προκειμένου περί τέκνων της ηλικίας αυτών της προσφεύγουσας της κύριας δίκης, η οποία, όμως, θα εδικαιούτο το γερμανικό επίδομα τέκνων εάν εργαζόταν στη Γερμανία.

76. Φρονώ, πάντως, ότι αυτή η δυσμενής μεταχείριση οφείλεται στις ουσιαστικές διαφορές, όσον αφορά τη χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων, μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στη Γερμανία και στις Κάτω Χώρες, ιδίως ως προς τη σχετική με την ηλικία των τέκνων προϋπόθεση για τη χορήγηση επιδόματος. Ως εκ τούτου, η δυσμενής μεταχείριση αυτή δεν συνιστά παραβίαση της διασφαλιζόμενης από τη Συνθήκη αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας.

77. Δεύτερον, όσον αφορά το ζήτημα της διακρίσεως που εγείρουν η B. Bosmann και το αιτούν δικαστήριο, είναι επίσης σαφές ότι το σύστημα συντονισμού που θεσπίσθηκε με τον κανονισμό 1408/71 δεν διασφαλίζει — ούτε και μπορεί να διασφαλίζει — την καθ' όλα ίση μεταχείριση. Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας Sharpston με τις προτάσεις της στην υπόθεση C-212/06, καθόσον

39 — Βλ., σχετικώς, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 36 απόφαση Piatkowski, σκέψη 34, και προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11 απόφαση Hervein κ.λπ., σκέψη 51.

40 — Από τη νομολογία αυτή προκύπτει πάντως ότι τούτο ισχύει μόνο στο μέτρο που οι απορρέοντες από το άρθρο 42 ΕΚ κοινοτικοί κανόνες δεν επιτείνουν τις διαφορές που υφίστανται εξαιτίας της μη εναρμονίσεως των εθνικών νομοθεσιών: βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, την προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 38 απόφαση Pinna, σκέψεις 20 και 21.

41 — Για μια παρεμφερή συλλογιστική του Δικαστηρίου όσον αφορά την άμεση φορολογία, βλ. απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2007, C-427/05, Porto Antico di Genova (Συλλογή 2007, σ. I-9303, σκέψη 20).

το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, ορίζει ότι, κατά γενικό κανόνα, εφαρμοστέα νομοθεσία είναι η lex loci laboris, το κράτος μέλος εντός του οποίου πρέπει να διασφαλισθεί η ισότητα είναι, κατά κανόνα, το κράτος απασχολήσεως [42].

78. Επομένως, στις περιπτώσεις εφαρμογής του κανόνα αυτού, όπως εν προκειμένω, ο διακινούμενος εργαζόμενος πρέπει να τυγχάνει ίσης μεταχειρίσεως με όλους τους άλλους εργαζομένους που απασχολούνται εντός του κράτους αυτού.

79. Αυτό συμβαίνει προφανώς εν προκειμένω, καθόσον το ολλανδικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει γενικά δικαίωμα λήψεως επιδόματος για τέκνα της ηλικίας αυτών της B. Bosmann, επομένως η B. Bosmann τυγχάνει ως προς το ζήτημα αυτό της ιδίας μεταχειρίσεως με τα πρόσωπα που εργάζονται και κατοικούν στις Κάτω Χώρες.

80. Η B. Bosmann δεν μπορεί να ισχυρισθεί ότι ένα πρόσωπο το οποίο βρίσκεται στην κατάστασή της, δηλαδή κατοικεί σε ένα κράτος μέλος και ασκεί μισθωτή δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος, υφίσταται δυσμενή διάκριση σε σχέση με τα πρόσωπα τα οποία ασκούν επίσης επαγγελματική δραστηριότητα στο κράτος μέλος κατοικίας ή σε σχέση με τα πρόσωπα των οποίων ο/ η σύζυγος εργάζεται ως μισθωτός στο κράτος αυτό. Φρονώ ότι, στο πλαίσιο ενός συστήματος συντονισμού το οποίο βασίζεται στην αρχή της εφαρμογής της lex loci laboris και στον σύνδεσμο του τόπου απασχολήσεως, οι συγκρινόμενες με το επιχείρημα αυτό καταστάσεις διαφέρουν αντικειμενικά [43]. Κατά συνέπεια, οι καταστάσεις αυτές μπορεί να οδηγήσουν σε διαφορετικά αποτελέσματα όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου του κράτους κατοικίας και, επομένως, το δικαίωμα λήψεως επιδόματος τέκνων στο κράτος αυτό.

81. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή του άρθρου 13 του κανονισμού 1408/71 και, ειδικότερα, των αρχών που διατυπώνονται σ' αυτό (lex loci laboris και εφαρμογή της νομοθεσίας ενός μόνον κράτους μέλους), που έχει ως συνέπεια ότι ένας μισθωτός ευρισκόμενος στην κατάσταση της προσφεύγουσας της κύριας δίκης δεν δικαιούται επίδομα τέκνων στο κράτος μέλος κατοικίας και δεν μπορεί να λάβει το επίδομα αυτό στο κράτος απασχολήσεως λόγω της ηλικίας των τέκνων του, δεν αντιβαίνει στις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας και της ισότητας.

82. Κατόπιν των προεκτεθέντων, είναι σαφές ότι, βάσει των κανονισμών 1408/71 και 574/72 και λαμβανομένων υπόψη του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και της αρχής ίσης μεταχειρίσεως, ένα πρόσωπο ευρισκόμενο σε κατάσταση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης δεν μπορεί να ζητήσει την εφαρμογή του δικαίου του κράτους κατοικίας προκειμένου να του χορηγηθεί το επίδομα τέκνων που προβλέπει το δίκαιο αυτό.

42 — Προτάσεις στην υπόθεση C-212/06, Gouvernement de la Communauté française και Gouvernement wallon [κυβέρνηση της Γαλλικής Κοινότητας και κυβέρνηση της Βαλλονίας], η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου, σκέψη 77.

43 — Η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων επιβάλλει να μην αντιμετωπίζονται διαφορετικά οι παρεμφερείς καταστάσεις και να μην αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο οι διαφορετικές καταστάσεις. Βλ. σχετικώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, C-354/95, National Farmers' Union κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-4559, σκέψη 61), και της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-148/02, Garcia Avello (Συλλογή 2003, σ. I-11613, σκέψη 31).

5. Επί του αν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι η εργαζόμενη επιστρέφει μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας στην οικογενειακή εστία

83. Όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, αρκεί να επισημανθεί, όπως παρατήρησε η Γερμανική Κυβέρνηση, ότι, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1408/71, στην περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο κατοικεί σε ένα κράτος μέλος και ασκεί μισθωτή δραστηριότητα στο έδαφος άλλου κράτους μέλους εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους απασχολήσεως. Συνεπώς, η αρχή της lex loci laboris έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως αν ο ενδιαφερόμενος μισθωτός επιστρέφει στην οικογενειακή εστία μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας, περίσταση η οποία στερείται εν προκειμένω σημασίας από νομικής απόψεως.

V — Πρόταση

84. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Finanzgericht Köln (φορολογικό δικαστήριο Κολωνίας) (Γερμανία):

«Βάσει του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, τους μη μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητος, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 647/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Απριλίου 2005, και του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 647/2005, λαμβανομένων δε υπόψη του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και του δικαιώματος ίσης μεταχειρίσεως, ένα πρόσωπο ευρισκόμενο σε κατάσταση όπως η επίμαχη της κύριας δίκης δεν μπορεί να ζητήσει την εφαρμογή του δικαίου του κράτους κατοικίας προκειμένου να του χορηγηθεί το επίδομα τέκνων που προβλέπει το δίκαιο αυτό, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι το πρόσωπο αυτό επιστρέφει στην οικογενειακή εστία μετά το πέρας κάθε εργάσιμης ημέρας.»